

הַקְדָּוָה הַגְּבוּרָה לְדָו עַלְיָמוֹם

סֵפֶר
זָהָר
הַקְדוֹשׁ

עִם בְּאוּר
הַתְּפִלָּה וְהַכְּבוֹד

מֵאֵמֶר לְפִרְשֵׁת בְּרֵאשִׁית

בְּהוֹצָאת יְשִׁיבַת "אֲבִיר יַעֲקֹב"
מוֹסְדוֹת "אוּר מְאִיר שְׂמֹחָה" נִהְיָה
עַל שֵׁם ב"ק אֲדַמוּ"ר רַבֵּי מְאִיר אֲבִיחַצִירָא זִע"א

מִדְּרוֹת קֶרֶן שְׁלֵלִי בִּרְכָה

דיוקן אדם נעשה על ידי צדקה

פְּקוּדָא תְּשִׁיעָא, לְמִיתָן לְמַסְכְּנֵי וְלְמִיָּהֵב לֹון טְרַפָּא, וְדָכְתִּיב
נְעִשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ, נְעִשָׂה אָדָם, (בראשית א כו)

הַפְתָּר וְהַפְּבֹוד

במאמר זה יפרש מצווה הנלמדת ממאמר בריאת האדם 'נְעִשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ' וגו' (בראשית א כו), ויבאר כי תואר 'אדם' תלוי בחיבור עם העניים, שכאשר משיפע לאחרים נעשה אדם. וכפי שהוא בעולם האצילות, ש'זעיר אנופי' נקרא 'אדם' בהשפיעו למלכות את הראוי לה, וכן הוא גם בעולם התחתון, כאשר חונן למי שאין לו מעצמו, הן לעניים, הן לשכינה הקרויה דלה ועניה, והן כאשר יש לו אשה, בזה נשלם ל'דיוקן אדם', וכל הבריות נשלטות תחתיו. ויבאר עוד ממעלת מצות צדקה להשלים דיוקן אדם, ממה שמצינו אצל נבוכדנצר. ויביא עוד בגודל פעולת הצדקה מרות אשר חיבורה עם בועז עשאתו 'אדם'.

לְמַסְכְּנֵי וְלְמִיָּהֵב לֹון טְרַפָּא - לחון את העניים והמסכנים ולתת להם את מזונם,^א **וְדָכְתִּיב** - כמו שכתוב (שם) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים נְעִשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ', והיינו ששונה האדם משאר הנבראים אשר בריאתם נגמרה בידי שמים ביום היוולדם, אבל האדם לא נגמרה בריאתו, ועליו להשלים את עצמו על ידי השפעה לעניים וזבה נעשה ונקרא 'אדם', ונאמר 'נְעִשָׂה אָדָם' בלשון רבים, כלומר

אחר שביאר לעיל (קודם מאמר זה) את המצוות הנלמדות מפרטים שונים במעשה בראשית, מפרש את המצווה הנלמדת ממאמר בריאת האדם 'נְעִשָׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ וְיָרְדוּ בְּדַגַּת הַיָּם' (בראשית שם), והיא חיוב האדם להיות בשותפות ובחיבור עם העניים, והכוונה למי שאין להם מצד עצמם, הן כלפי השכינה הנקראת 'דלה', והן כלפי עניים וכלפי כל מקבלים התלויים בנתינתו.

ועתה מבאר את המצווה הנלמדת ממאמר הבריאה של האדם, שהיא **פְּקוּדָא תְּשִׁיעָא** - המצווה התשיעית, **לְמִיתָן**

שם 'אדם' מתקיים בחינת עניים

מקורות וצינים

אדם. ע"כ. היינו שיש באדם דבר מיוחד שבריאנו לא נשלמה בידי שמים, אלא עליו להשלים את בריאתו, ונקרא 'אדם' כאשר יש לו אשה. והנה מפרש כאן הזוהר הקדוש את הלשון 'נעשה אדם בצלמו כדמותנו' שעל האדם לעשות צדקה עם עניים ומסכנים, היינו עם כל מי שאין לו מעצמו ותלוי באחרים, והכוונה הן לעניים ממש בממונו, והן לשכינה הקדושה אשר אף היא מבחינת 'דלה ועניה' (שער הכוונות דרוש 1 מדרושי תלילה). וא"כ מחדש הזוהר כאן שהשלמת האדם היא לא רק כאשר יש לו אשה, אלא שכל חנינה ונתינה למי שאין לו - משלמים את מציאותו, וראוי להיקרא 'אדם', הן בצדקה עם העניים והן בכוונה לחקים את השכינה.

ובשער המצוות (פרשת ראה) פירש מהר"ו את סוד מצוות הצדקה ונתינתה, שדווקא על ידי הנתינה נוסף ריבוי. זה לשונו: מצות הצדקה כתיב (דברים טו ז) 'נתון תתן לו' כו', וזוהר יתבאר פסוק (משלי יא כז) 'ש מפוזר ונוסף עוד' הנדרש ברו"ל (זוהר בהר ק): על ענין הצדקה, וניישב פשט דבריהם ז"ל כפי דרך הסוד ממש, והוא כי היסוד דאימא שבתון זעיר אנפין או היסוד עצמו דזעיר אנפין הוא הנקרא גבאי צדקה הגובה כל אנפין הוא הנותן ומחלקו לעניים, שהם מבחינת המלכות, כי היסוד הוא

א. הרמ"ז מפרש את כפל הלשון 'למחון למסכני ולמיהב לון טרפא', שהם כנגד שני מיני הטבות לעני, שנקראו בשם גמילות חסד וצדקה. 'למחון למסכני' הוא לגמלם הן חסד, והשני 'למיהב לון טרפא' הוא הנקרא צדקה ליתן טרף לביתם. ועל דרך הסוד מבאר הרמ"ז, ששתי בחינות אלה של צדקה, הן כנגד תיקוני המלכות, וכמבואר בשער הכוונות שכונות הצדקה היא בנין הנוקבא, אשר נעשה בשני תיקונים, אחד, בנין קומת הנוקבא, ותיקון שני, הארת החסדים לקיימה.

ובדמשק אליעזר מפרש את הלשון 'למחון למסכני' כלשון התרגום על 'והנותי את אשר אחון' (שמות לו ט) - ואחון למאן דאחון, 'ולמיהב לון טרפא' - כלומר תחילה בלשון יחיד 'למחון למסכני', כי זאת מיידי שצריכין בני ישראל להעלות בתחילה רעות דלבן, שהוא בבחינת מיין נוקבין, ואח"כ המלכות מעלה לזעיר אנופי, ואח"כ שניהם מעלין מיין נוקבין לאבא ואמא, ועל ידי זה שהם מעלין מיין נוקבין נותנים אבא ואמא לזו"ן מוחין שלהם לצורך יחודיהם.

ב. **במסכת** 'במות (סג): אמר רבי אלעזר, לז אדם שאין לו אשה אינו אדם, שנאמר (בראשית א כו) 'ויברא אלהים את האדם בצלמו, בצלם אלהים ברא אותו, זכר ונקבה ברא אותם', ויקרא את שמם

בְּשׂוֹתְפָא כִּלְל דְּכֵר וְנוֹקְבָא. בְּצַלְמֵנוּ, עֵתִירִי. בְּדְמוּתֵנוּ, מִסְכְּנֵי. דְּהָא מִסְטָרָא דְדְכוּרָא עֵתִירִי, וּמִסְטָרָא דְנוֹקְבָא מִסְכְּנֵי.

הַקְּתָר וְהַכְּבוֹד

ב'צלמנו' צריך לשתף את עצמו עם העני, ובוזה משלים עצמו להיות כלול גם בבחינת 'כדמותנו' הרומז לעניים, **דְּהָא מִסְטָרָא דְדְכוּרָא עֵתִירִי** - שהרי מצד הזכר האדם הוא עשיר, **וּמִסְטָרָא דְנוֹקְבָא מִסְכְּנֵי** - ומצד הנקבה הם העניים שאין להם מעצמם, וקיומם תלוי בשפע שמקבלים מן העשירים.¹

בְּשׂוֹתְפָא כִּלְל דְּכֵר וְנוֹקְבָא - היינו ששם 'אדם' חל כשהוא בשותפות של זכר [-משפיע] ונקבה [-מקבל],² היינו שכולל את עצמו עם עני המקבל את שפועו.³

זהו פירוש המשך הפסוק של מאמר בריאת האדם **בְּצַלְמֵנוּ** הם **עֵתִירִי** - העשירים [-משפיע], **בְּדְמוּתֵנוּ** הם **מִסְכְּנֵי** - העניים [-מקבל], שהעשיר המשפיע הרמז

מִקְרֹת וְצִיּוֹנִים

מתדמים בבלגה, והוה ענין 'דמות' שהוא כעין המראה שמצטיירת בה קלסתר פני הנראה בה, ולכן דקדק הפסוק ולא אמר 'בדמותנו' בב', שהרי אין הדמות עצם עצמי בפני עצמו שיושפע בוניר, שעליו יפול לשון 'כדמותנו' בלשון 'בצלמנו', אלא הצלם הוא אור ועצמיות ממש. אבל ה'דמות' הוא מה שיתדמה אחר כך מאור הצלם, ולכן לא יצדק לומר שיעשו אדם בצלם ובדמות, שהרי אינם שני דברים נבחים לעצמם, שהרי ההארה שנקראת דמות היא נכללת בצלם. אכן אמר 'כדמותנו', רצונו לומר: כעל דרך קטן נתלה בגדול, וכאלו אור הצלם יהיה תלוי בהארת הדמות. וירצה יהי כח בצלם לפי מה שיאיר בדמות, שהרי היא הגורמת לו להאיר הרבה או מעט, שהרי אם אין תיקון חלילה במלכות, גם בו כתוב (ישעיה נב יד) 'משחת מאיש מראהו', וכמו שכתבנו בכוננת עמידת ראש השנה (שער הכוננות דרושי ראש השנה דרוש ו), ולעומת כן גם עושר העשיר ניתן לו לפי ערך חסדו שעושה עם העני, וכמו דאת אמר (הושע י ב) 'קצרו לפי חסד'.

ומהרי"א חבר בספר אפיקים ים ביאורי אגדות (יבמות דף סג): כתב: תניא רבי אליעזר אומר כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וכו', רבי יעקב אומר כאילו ממשעט הדמות שנאמר 'כי בצלם אלהים עשה את האדם'. והענין כי נוקבא היא דמות אדם, וכמו שכתוב בזהר 'בצלמנו' - עתירי, 'כדמותנו' - מסכני, והיא נוקבא דלית לה מגרמה כלום, והיא מתבנית על ידי ישראל, שהיא נכסת ישראל לעילא, והיא תיקונה ובינה מנשמות ישראל דמשתלמן ונתקנים, והיא מועלה אותם בסוד מין נוקבין למעלה, חזי במאי ברי אתינא למקן [-השכינה הקדושה אומרת לפני הקדוש ברוך הוא: ראה, באיזה בן באתי לפניך]. ולכן מי שאינו עוסק בפריה ורביה הרי זה ממשעט הדמות ממש, וזה סוד הכתוב 'כי בצלם אלהים עשה את האדם', כי כן שם אלהים הוא [בגמטריא] א"ם אד"ם ע"כ.

ז. הרמ"ק באור יקר. וזה לשונו שם: עתירי - תפארת, שהוא עשיר בשפע רב, והוא משפיע למטה במלכות, שהיא עניה ודלה, דלית לה מגרמה כלום, והיא רוא דמסכני. ומפרש הרמ"ק את שורש החילוק בין הזכרים והנקבות, על ביטוי הזהר שאומר כן 'מסטר דכדמור - עתירי, ומסטר דנוקבא - מסכני', וזה לשונו:

הצדיק הנותן צדקה אל המלכות הנקרא צדק, וע"כ נעשית צדקה בתוספת ה' כנודע. והנה הצדקה שנותן לה הם החסדים הוירדין ביסוד זעיר אופני כנודע, אשר ע"כ נפילתם שם ככח במרוצה ירידתם שם כנודע, הנה הם מתפרדין לפירודין דקים ומתפורין בו, כי לכן היסוד נקרא 'כתית' כנוכר בפרשת פנחס בפסוק 'העומר עשירית האיפה' (שמות טו ל), דכתיש כתישן, שהם החסדים הנכתשין בו לפירודין דקים, וע"כ מתפורין ויוצאין והולכים בנוקבא, וזה סוד הצדקה ונתנתה. והנה כפי הסברה היה נראה שאורות החסדים נתמעטו מן ז"א על ידי כן. ולכן הודיענו כי 'יש מפוז' שהוא היסוד כנוכר ואדרבא מחמת הפיזור היה 'נוסף עוד' ממה שהיה כנודע, כי האורות היו בראשונה סתומים וכחם נגלם בתוכם, ועתה ע"כ כתישה זו נגלה אורם לאין קץ, וע"כ נגדל גופא דז"א כמבואר אצלנו במקומו. והנה הנתן צדקה גם הוא יהיה על דרך זאת, כי גם אם יראה בעיניו שהוא מפוז ממונו אינו אלא מוסיק בממונו. ע"כ.

ג. כ"ה גירסת הרמ"ק, ובזהר וילנא הגירסא: 'משותפא'.

ד. **המתבאר** במאמר הזהר הוא חובת האדם לעשות צדקה עם העניים, ולהיות עמם בשותפות אחת, ובמפרשי הזהר מבארים שחזן ממה שיש לאדם לישא אשה, ולהיות עמה בשותפות אחת, הרי ישראל הם אשר מקימים את השכינה בעולם, וזה כוננת הצדקה. ואמנם זה עבודת האדם להוציא אל הפועל את הקשר שבנו לבין קודשא בריך הוא, ולהביא עצמו למדרגת חיבור אחרות ורעות עם העניים, עם אשת בירתו, ועם השכינה.

ה. הרמ"ק באור יקר כותב וזה לשונו: תפארת ומלכות יחד יקרא אדם, דכתיב 'זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם', וא"כ כיוון שהמלכות נקבה - 'מסכני', והתפארת דכורא - 'עתירי', ואמרו 'נעשה אדם' ירצה עתירי ומסכני בשותפא. וזה שכתוב 'נעשה אדם'.

ו. הרא"ם.

והרמ"ז כתב לבאר: והיינו דקאמר 'בצלמנו' - עתירי, 'כדמותנו' - מסכני, שהוא ענין הנושר והשופע המושפע עליו, ושמונו יאיר וישפיע לנוקבא שהיא הדלה ומקבלת ממונו הארה, כירח המקבל את השמש, שתנה השמש יש בו אור ממש ונצוצי הארתו

כְּמָה דְאֵנּוּן בְּשׁוּתְפָא חֲדָא, וְחָס דָּא עַל דָּא, וְיַחִיב דָּא לְדָא וְגַמְלִיל לֵיה טִיבו, הִכִּי אֲצַטְרִיךְ בְּר נֶש לְתַמָּא לְמַחְיֵי עֲתִירָא וּמִסְכְּנָא בַּחֲבוּרָא חֲדָא, וְלְמַיְהֵב דָּא לְדָא וּלְגַמְלָאָה טוּבָא דָּא לְדָא.
וְיִרְדּוּ בְדִגְת הֵימ' וְגו' (שם). רְזָא דִנָּן חֲמִינָן בְּסַפְרָא דְשְׁלֵמָה מְלָפָא,

הַפְתָּר וְהַפְּבֹד

כְּמָה דְאֵנּוּן בְּשׁוּתְפָא חֲדָא - וכמו שקוב"ה ושכינתיה [זעיר אנפין ומלכות] הם בשותפות אחת, וְחָס דָּא עַל דָּא - ומרחם זה על זה, שנוהג עמה ברחמים בפיוס ודברים טובים^ה, וְיַחִיב דָּא לְדָא - ונותן זה לזה, היינו נתינת צדקה לעני להשפיע לה מהשפע העליון^ב, וְגַמְלִיל לֵיה טִיבו - וגומל לו טובה, בהיותה בגלות לסמוך אותה במעט^ו, הִכִּי אֲצַטְרִיךְ בְּר נֶש לְתַמָּא לְמַחְיֵי עֲתִירָא וּמִסְכְּנָא בַּחֲבוּרָא חֲדָא - כך גם צריך האדם לעשות ולהיות בחיבור של עשיר ועני כאחד^א, וְלְמַיְהֵב דָּא לְדָא - ולתת זה לזה, וּלְגַמְלָאָה

הנהגת האדם עם העניים כדוגמת השפעת קוב"ה לשכינתיה

אחר שנתבאר שבתנינת העניים נעשה אדם, מבאר את המשך הפסוק שנאמר בביריאת האדם 'וְיִרְדּוּ בְדִגְת הֵימ' וְגו', שעל ידי החנינה לעניים זוכה לדיוקן של אדם הראשון שכל הבריות היו רועדות ומפחדות ממנו, ומוסיף עוד הוזהר במעלת נתינת צדקה ברצון, שנעלית יותר משאר המצוות לזכות לשם אדם:

ועתה מביא את המשך הפסוק של ביריאת האדם, 'וְיִאֲמַר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדִמוֹתֵנוּ וְיִרְדּוּ בְדִגְת הֵימ' וְגַעְיוֹף הַשְּׁמַיִם וּבִבְהֵמָה וּבְכָל הָאָרֶץ וּבְכָל הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל הָאָרֶץ' וְגו'^א, ומפרש כוונת הפסוק בהמשך לענין שיש לו צלם ודמות, רְזָא דִנָּן חֲמִינָן בְּסַפְרָא דְשְׁלֵמָה מְלָפָא - סוד זה

החס על עניים זוכה לדיוקן אדם אשר כל הבריות ידאות ממנו

מְקוֹרֵי וְצִיּוּנֵי

המלכות בזמן נפילתה וירידתה לגלות, כן צריך האדם התחתון להיות עם כל מי שהוא בבחינת עני בעוה"ו. וזה לשונו: וכמו שהוא עושה, כך צריך לעשות, וזה שכתוב 'למחיו עתירא ומסכנא בחיבורא חדא', היינו כנגד הפיוס והרחמנות שמרחמו בדברי פיוס. והוא כנגד מה שכתוב 'וחס דא על דא', כי מאחר שהם בחיבורא חדא העני והעשיר רואה בכל עת צרתו, ובוכה עמו ומנחמו, כמו שאמר הכתוב (איוב ל כה) 'אם לא בכית' לקשה יום' וגו'. וממשיך עוד הרא"ג שכמו שבעליונים נותן זעיר אנפין למלכות, כן צריך האדם התחתון, וכמו כנגד מה שאמר בעליונים כלפי זעיר אנפין ומלכות 'ולגמלאה טיבו', כן אמר כלפי האדם התחתון 'ולגמלאה טובא דא לדא'.

אותם שהם נולדים מצד התפארת בתגבורת אור התפארת מלכות, מילואה של הלבנה, הם 'עתירי'. ומסטרא דנוקבא, דהיינו בעת הסתלק התפארת מהמלכות והאור נחשך ולבנה פרוזה, אז הנוגד הוא מסכך, ודאי.

וכתב הרמ"ז: דוק שלא אמר עתירי מדכורא אלא 'מסטרא דדכורא', וכן בסטרא דנוקבא, משום שיש זכרים עשירים ונקבות עשירות, וכן יש עניים זכרים ונקבות עניות. והענין כי הזכרים העשירים הם מצד זעיר עצמו, והנקבות העשירות הן מבחינת הנוקבא שהיא משפעת ומלאה מאורות הזעיר, והזכרים העניים הם מצד זעיר עצמו בקטנותו, פירוש בהיותו בבחינת קטנות, שאז הוא בסוד גבורות, ובסוד שמות אלה"ם, והנקבות העניות הן הן הנוקבא בעניותה. ע"כ.

ח. הרא"ג באור החמה. ומפרש דהכונה לפיוס שמדבר זעיר אנפין עם המלכות, בהיותה בגלות, היינו בסוד העני, וכמאמר חז"ל (ב"ב ט:): המפייס את העני בדברים מתברך ב"א ברכות.

והדמשק אליעזר מבאר את 'הכי איצטריך בר נש לתתא' - רצונו לומר שעל ידי מעשי ישראל התחתונים גורמים ליחוד זעיר אנפין ונוקביה, שהוא החיבור של 'עתירי ומסכני', שיהיו שניהם בחיבור כמו אבא ואמא שהם תרין רעין דלא מתפרשין, ובהו נעשים זו"ן בבחינה של שותפו חדא של דכר ונוקבא. וממשיך הדמשק אליעזר לבאר שאחר שנעשו זעיר אנפין ונוקביה בבחינת 'אדם' הכולל שניהם, על ידי נתינת הצלם של המוחין דאבא ואמא אליהם, עד שנעשה 'כדמותו'.

ובספר דמשק אליעזר מביא על דרך הסוד כי פרצופי אבא ואמא הם בשותפות אחת, ואבא חס וחומל על אמא שלא יגיע עליה שום פגם ממעשה התחתונים, 'ויחיב דא לדא' - היינו ביחוד התדירי שהוא לצורך קיום העולמות שאיננו פוסק לעלמין, 'וגמיל' אמא עלאה ליה' - לזעיר אנפין, 'טיבו' - שהוא יסוד צדיק שלו.

ט. הרא"ג באור החמה.

י. הרא"ג באור החמה. ומביא את דברי הוזהר בפרשת משפטים (דף קו) וזה לשונו: ותפארת עמה - דלא תפרש מינה בניפלו דילה וכו', והיינו סוד גמילות חסדים שגומל עמה.

יא. הרא"ג באור החמה מפרש שכדרך שזעיר אנפין מפייס את

האדם רודה בדגת הים וכו', כמו שמפרש הוזהר בסמוך.

דָּבַר מֵאֵן דָּחַס עַל מִסְכְּנֵי בְרֵעוּתָא דְלָבָא, לָא מִשְׁתַּנִּי דְיוֹקְנִיהָ
 לְעֵלָם מְדִיוֹקְנָא דְאָדָם הָרֵאשׁוֹן. וְכִינן דְדִיוֹקְנָא דְאָדָם אֶתְרָשִׁים
 בֵּיהּ, שְׁלִיט עַל כָּל בְּרִיין דְעֵלְמָא בְּהוּא דְיוֹקְנָא, תְּדָא הוּא דְכְּתוּב
 (שם ט ב) 'וּמִוֹרְאֵכֶם וְחַתְכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיֵּי הָאָרֶץ' וְגו'. בְּלָהוּ זַעֲיֵן
 וְדַחְלִין מִהוּא דְיוֹקְנָא דְאֶתְרָשִׁים בֵּיהּ, בְּגִין דְּדָא הוּא פְּקוּדָא

הַפְתָּר וְהַפְּכוּד

בריות העולם על ידי אותו דיוקן^ט, הָדָא
הוא זְכַתִּיב - זהו מה שנאמר (בראשית
 ט ב) 'וּמִוֹרְאֵכֶם וְחַתְכֶם יִהְיֶה עַל כָּל
 חַיֵּי הָאָרֶץ וְגו' ועל כל עוף השמים בכל
 אֲשֶׁר תִּרְמַשׁ הָאֲדָמָה וּבְכָל דְּגֵי הַיָּם בְּיַדְכֶם
 נִתְּנָהוּ', ופירושו כִּלְהוּ זַעֲיֵן וְדַחְלִין מִהוּא
דְיוֹקְנָא דְאֶתְרָשִׁים בֵּיהּ - כל החיות רועדות
 ופוחזות מאותו שדיוקן של צלם אדם נרשם
 בו^ט. וכל זאת בְּגִין דְּדָא הוּא פְּקוּדָא

ראינו בספרו של שלמה המלך, דְּכָל מֵאֵן
דָּחַס עַל מִסְכְּנֵי בְרֵעוּתָא דְלָבָא - שכל
 המרחם על העני ברצון לבבו ונדבת רוחו^ט, לָא
מִשְׁתַּנִּי דְיוֹקְנִיהָ לְעֵלָם מְדִיוֹקְנָא דְאָדָם
הָרֵאשׁוֹן - לא משתנה דיוקנו מדיוקן אדם
 הראשון^ט, וְכִינן דְדִיוֹקְנָא דְאָדָם אֶתְרָשִׁים
בֵּיהּ - וכיון שדיוקנו של אדם הראשון נרשם
 באדם^ט, שְׁלִיט עַל כָּל בְּרִיין דְעֵלְמָא
בְּהוּא דְיוֹקְנָא - מקבל שלטון על כל

מקורות וצינים

- אתה נתת מסיפך צדקה ושמר רגלך מלכד - מן המזיקין (משלי
 ג כו), כמבואר בוורר (שם) כשהמזיקין רואים דיוקן אדם אזי
 מתייראים ממנו, כמו שאמר במסכת שבת (דף קנא: סנהדרין לה):
 אין היה מושלת באדם אלא אם כן נדמה לו כבהמה, ועל ידי
 צדקה אינו משתנית דיוקנו כנ"ל, ולכן הוא נשמר מהמזיקין. וזה
 פירושו המדרש (מדרב רבא ה' א) 'בירכה ה' בממונו, וישמרו'^ט וזה
 המזיקין, דאיתא בחובת הלבבות (שער הכניעה פרק ד) דיש לפעמים
 שהעושר שהקדוש ברוך הוא נותן לאדם הוא לרעתו, כמו שאמר
 (קהלת ה' יב) 'עושר שמור לבעליו לרעתו', והסימן אם הוא לטובתו
 העושר, הוא כשהוא טרוד בה לפרוע החובות הבורא ממנו ולחונן
 עניים, זה הוא סימן שהוא ברכה וטובה מאת ה' יתברך, וזה יברך
 ה' בממונו, שהממונו שלך יהיה ברכת ה' שתעשה ממנו צדקה, ואז
 לא ישתנה דיוקנו וישמרו מן המזיקים. ע"כ.

יז. רש"י על הפסוק 'ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ':
 ואימיתכם, כמו 'תראו חתת' (איוב יא כא). ואגדה: לשון חיות, שכל זמן
 שהתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשומרו מן העכברים, עוג מלך
 הבשן מת צריך לשומרו מן העכברים שנאמר 'ומוראכם וחתכם יהיה',
 אימיתו יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים (שבת קנא).

יח. כתב בספר שב שמעתתא (בהקדמה): נקטינן (שבת קנא) אריה אבי
 תרי לא נפל, והא חזינן דנפל, האי דאדמי להו כבהמה, שנאמר (תהלים
 מט כא) 'נמשל כבהמה נדמו'. ונראה לי לפי מה שכתב בוורר פרשת
 בראשית פקודא תשיעא למיחן למסכני כו', עיי"ש. וזהו 'אריה אבי
 תרי לא נפל', פירושו, אם הוא כלול מתרין דכר ונוקבא, עתירי ומסכני
 כחדא, דיוקניה דיוקנא דאדם קדמאה ושליט על כל בריה. אלא
 דהמקשה לא הבין, לזה פריך והא חזינן דנפל, ומשני האי דאדמי ליה
 כבהמה, היינו דלא כלול דכר ונוקבא, ואפילו מאה מהם כבהמה המה
 להם, אבל בי תרי בחבורה חדא בצלם ודמות מקויים בו 'ומוראכם'

יג. הרא"ג באור החמה מדייק בלשון 'ברעותא דלבא', שבא
 לאפוקי הנותן בשביל יוהרא או מפני הבושה. והדמשק אליעזר
 מבאר את ענין המרחם על מסכני, שהיא השכינה, שהיינו שקם
 בחצות ומוריד דמעות על גלות השכינה ומששתף בצערה.
 יד. הרא"ג באור החמה מפרש את הענין של 'לא משתני מדיוקנא
 דאדם', שכן הדין נותן, וזה לשונו: כי מאחר ששם 'אדם' הוא
 זכר ונקבה, שהוא סוד עשיר ועני יחד כאמור, א"כ זה שהוא
 עשיר שהוא הזכר ונותן לעני שהוא הנקבה, א"כ 'אדם' נקרא
 בעצם, וכיוון שכן הוא, לא אישתני דיוקניה מדיוקנא דאדם,
 ובקיומו בדיוקן אדם, בזה הוא 'יורה ברגת הים' וכו'. וזה שכתוב
 'וכיון דדיוקנא דאדם אתרשים ביה', שליט על כל בריין דעלמא.
 ומוסיף הרא"ג: וכן הוא כי לפעמים יברחו מפני האדם חיות
 גדולות וגבורות ממנו בין ביים בין ביבשה.

טו. הדמשק אליעזר מבאר שכיון שהאיש הזה מתוקן או במידה
 טובה זו, אזי הוא מתקן גם כן או חלק מה מחטא אדם הראשון,
 אשר חלק זה היה נשמטו של אדם הזה תלוי באדם הראשון, נמצא
 כשמתקן או פרוץ קלסתנו פניו של אדם הראשון תלוי בו גם כן.
 טז. הרמ"ק באור יקר, וכתב שמדרגה זו שהאדם שולט בכל הבריות,
 היא צורת האדם שהטביע הקדוש ברוך הוא באדם בעת הבריאה
 קודם חטאו. וכפי סדר המרכבה העליונה הכתובה בתחילת ספר
 יחזקאל, פני אריה אל השמאל, פני שור מהשמאל, פני נשר באמצע,
 ועל כולם ידמות פניהם פני אדם'. ומדרגה זו של 'אדם' אשר כל
 הבריות בשלטים תחתיו, היא מדרגת אדם הראשון קודם החטא.

ובקהלת יעקב (ערך צל) כתב: בוורר בהקדמה (דף יג) מבואר שעל
 ידי הצדקה ומה שחס על עניים לא אשתני דיוקניה מדיוקנא
 דאדם הראשון, וכתב דהכי אשכח בספרא דשלמה מלכא, ובהו
 פירשנו המדרש בראשית רבה פרשה (א ד') 'כי ה' יהיה בכסלך'

מַעֲרִיא לְאִסְתֵּלְקָא בְּרֵנְשׁ בְּדִיּוּקְנֵיהּ דְּאָדָם עַל כָּל שְׂאָר פְּקוּדֵין .
מְנָא לָן , מְנַבּוּכְדִנְצָר (חייבא) . אִף עַל גַּב דְּחָלְמִים הָהוּא חֲלָמָא , כָּל זְמָנָא
דְּהָתָה מִיחֵן לְמִסְכְּנֵי , לָא שְׂרָא עֲלֵיהּ חֲלָמִיָּה בִּינָן דְּאִטִּיל עֵינָא
בִּישָׂא דְלָא לְמִיתָן לְמִסְכְּנֵי , מַה כְּתִיב (דניאל ד כח) 'עוֹד מִלְתָּא בְּפּוּם

הַפְתָּר וְהַפְּכוּד

מַעֲלִיא - לפי שמצותה צדקה היא מצוה חשובה, **לְאִסְתֵּלְקָא בְּרֵנְשׁ בְּדִיּוּקְנֵיהּ דְּאָדָם -** להעלות על האדם דיוקן אדם, **עַל כָּל שְׂאָר פְּקוּדֵין -** יותר מכל שאר המצוות.¹

אחר שביאר את ענין הדיוקן של אדם הראשון אשר לימי שחונן עניים, מביא רביה מהכתוב בספר דניאל (ד כט-כ) שדניאל פתר לנבוכדנצר את חלומו, שיגרשו אותו מחברת בני אדם, והיה מושב עם חית השדה, ויאכלו אותו עשב כמו בהמות, ושבע שנים יעברו עליו בגזירה זו. אך נתן דניאל לעצה לנבוכדנצר איך יאריך את זמן שלומו ולא תבוא עליו הפורענות, שיפדה את חטאיו בצדקה, ואת עוונותיו בחנינות עניים, וכן עשה נבוכדנצר, היה מקבץ כל יום עניי ישראל שהביא בגולה, והיו צריכים מוונות ופירנסם, וכל זמן שעשה כן לא נתקיימה הגזירה, וכאשר פסק מלפרנס העניים, מיד נפל קול מן השמים ואמר לו המלוכה עברה וסרה ממך, ונשתנה דיוקנו ונטרד מבני אדם:

מקורות וציטוטים

אפשר שלא די לו, שלא תעלה מן הרפ"ח אלא היא, גם היא יתאחו בה, ותשאר אף היא שם. אבל בשיש בו מדה זו, צדקת עומדת לעד? כנורכ, שאין עבירה מכבה צדקה, אלא 'עומדת לעד'. 'קרנו תרום בכבוד', כי לא לבדה תעלה ותרום למעלה, אלא אף תעלה עמה מן הרפ"ח, והיינו בכבוד.

כ. בס"א נוסף: חייבא, ופירושו הרשע.

כא. הרמ"ז מבאר הדברים על פי דברי המדרש נתחומא (פרשת משפטים סימן ד) שבמשך "ב חדשים עשה נבוכדנצר עצת דניאל, והיו באים עניי ישראל ומקבלים מידי זמן בזמנו החוק הקבוע להם מאת המלך. ואחר השנה שכח את החלום והיה מטיל על פלטרין שלו, שמע קול המון צעקת העניים לפני אוצרותיו, ואמר לעבדיו: מה הקול שאני שומע, אמרו לו: העניים שבגלות תובעים פרנסתם. מיד נכנסה בו עין רעה 'ענה מלפא ואמר, הלא דא היא קַבְל דְּבַתָּא, דִּי אַנְהּ בְּגִיְתָה לְבִית מְלִכָּה, בְּתַקְוָה חֲסִינִי וְלִקְוָה הַדְּרָ' (דניאל ד כו) -הריהו המלך את קולו והיה משתבח בעצמו ומתיהיר, ואמר: הלא זאת היא בכל הגדולה אשר אני בניתי אותה להיות בה בית מלכות. 'בתקף' - והנה בניתי אותה בחווק כחי לא בעזר זולתי, ואף רק לכבוד תפארתי בניתי אותה, לא לצורך מה להשגב בה מפני האויב כי ידי משלה לי. מצודות דוד]. וממשיך הרמ"ז את דברי נבוכדנצר: אילולי בית הממוון שלי, מהיכן אני בונה המדינה הזאת. ציוה ופסק להם: שנאמר 'עוד מילתא' וגו'.

נבוכדנצר
כל זמן
שהאכיל
עניים
נשאר בו
צורת אדם

מִלְכָּא וְגו', מִיַּד אֲשֶׁתַּי דְּיוֹקְנִיָּה וְאֲמָרִיד מִן בְּנֵי נִשָּׂא. וּבְגִין כֶּן
'נַעֲשֶׂה אָדָם'. כְּתִיב הֲכָא עֲשִׂיהָ, וּכְתִיב הֵתָם (רות ב יט) 'שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר
עֲשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בּוֹעִז'.

הַפְתָּר וְהַפְּכוּד

'נַעֲשֶׂה אָדָם' י"ב, לשון עשייה ותיקון ולא 'יהי
אדם', לרמז על מעשה הצדקה, כי כְּתִיב הֲכָא
עֲשִׂיהָ - כתוב כאן [בבריאית האדם] לשון
'עשייה', וּכְתִיב הֵתָם - ואותה לשון כתובה
שם אצל רות באומרה (רות ב יט) 'וְתִגַּד לְחַמּוֹתַי
אֵת אֲשֶׁר עֲשִׂיתָ עִמּוֹ וְתֹאמַר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר
עֲשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בּוֹעִז' י"ב, ולמדנו משם
שעשייה היא הצדקה י"ב.

מִלְכָּא קַל מִן שְׁמֵיָא נְפַל לָךְ אֲמָרִין נְבוּכַדְנֶצַּר
מִלְכָּא מְלֻכּוּתָא עֲדַת מִנְיָ' וְגו' - ירד קול
מהשמים: לך אומרים נבוכדנצר המלך, מלכותך
תסור ממך י"ב, מִיַּד אֲשֶׁתַּי דְּיוֹקְנִיָּה - מיד
נשתנה ואבד דיוקן וצלם אדם שלו, וְאֲמָרִיד
מִן בְּנֵי נִשָּׂא - ונטרד ואבד מחברת בני אדם,
שנעשה בהמה י"ב.
ומסיים וּבְגִין כֶּן - ומשום כך אמרה התורה

העני
הנותן
במדרגת
אדם'

מִקְרוֹת וְצִוּוּיִם

מאומות העולם דאיקרו 'בני אדם קדמאה', יסר בו כח אותה
סגולה אשר הושפעה באדם מתחילה, כי כן הוא דרכו יתברך בכל
מידה טוב היוצאה מפיו. ע"כ.

וכתב עוד: וירצה שבודאי אם יעשה גוי צדקה לגוי אחר אין לו
זכות ממנה, אבל מה שהועיל לנבוכדנצר היה שעשאה עם ישראל,
באופן שלא נשתלם אותו המעשה מצד העושה אלא מצד
המקבל, שאם אינו ראוי לא יצלח לכל הנותן צדקה, וכמו שאמרו
רז"ל (ביק יז: ב) בפסוק (יזמיה יג כ) 'והיו מוכשלים לפנך' הומן
להם בני אדם שאינם מהונגים, אכן כשהוא הגון אז הצדקה
נעשית, וראיה מרות שאמרה 'אשר עשיתי עמך', שהיא עשתה
הצדקה שהיתה שלמה. ועל ידי שניהם חלה צלם, ולכן נבוכדנצר
שהדבר תלוי בגמר הדבר הוא הקיבול מיד העני. ע"כ.

כה. בספר אמרי אמת (פי' לך) מפרש את הקשר בין מאמר
'נעשה אדם' למצוות צדקה, וזה לשונו: איתא שהיה קלסתר פניו
של לוט דומה לאברהם (בראשית רבה מא ו), ונראה על פי הוזהר
בסוף ההקדמה דעל ידי מצוות צדקה וגמ"ח חל הצלם על האדם
דכתיב 'נעשה אדם בצלמינו כדמותינו', 'בצלמינו' - עתירי,
'כדמותינו' - מסכני, ועל ידי שניהם חלה צלם, ולכן נבוכדנצר
כשפסק מלאת צדקה ניטל ממנו הצלם ונעשה חיה. ועל ידי
שלוט קיים גם כן מצוות הכנסת אורחים ולא היו אז אלא אברהם
ולוט שקיימו מצוה זו לכן אמרו שהיה קלסתר פניו דומה לשל
אברהם. וענין 'נעשה אדם' הוא לפי שהאדם נברא עם מדות לא
טובות היפך מעין טובה, כדאיתא (ע"י ד.) 'ותעשה אדם כדגי הים'
וכ' (הבקי א יד), מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את
חבירו, אף בני אדם וכו', וצריך בעצמו לעבד המדות טובות שהיה
לו עין טובה, ועל ידי זה [שיעשה את עצמו לבעל עין טוב] הוא
שותף בבריא, וזהו 'נעשה אדם'. ע"כ.

כו. הרמ"ק באור יקר מפרש שמאחר וענין הצדקה לא נזכר
בפסוק, לכן דורש הוזהר את הענין ממילת 'נעשה אדם'.

כז. הרמ"ז מומעיד את גודל הלימוד מנבוכדנצר הרשע, שאם בני
הועילה הצדקה, קל וחומר שתועיל ותעמוד עבור ישראל קדושים.
וזה לשונו: ולדין נילף בקל וחומר, ומה אם גוי ורשע שלא מיקרי
'אדם' ולא נצטוו על הצדקה, והיתה עליו כבר גזירה גזורה
ומכרזת בעולמות שירד למדרגת 'בהמה', מכל מקום הועילתו
הצדקה לבטל הגזירה, ישראל שנבראו בצלם אדם ואיקרו 'אדם',
ונצטוו על הצדקה, על אחת כמה וכמה שתועילם לקיים הצלם
שלהם בשלימות. ע"כ.

כח. המשך הפסוקים בספר דניאל (ד כט-ל): וְיִמְן אֲנִישָׂא לָךְ פְּדִינִי,
וְעַם חַיִּית בְּרָא מְדִרָה, עֲשִׂיָּא תְּוֹרִין לָךְ יִשְׁעִימִין, וְשִׁבְקֵה עֲדִינִין
יחלפו עֲלֵיךָ עַד דִּי תִגְדַּע דִּי שְׁלִיט עֲלֵיכֹתָ בְּמַלְכוּתָ אֲנִישָׂא, וְלָמֵן
דִּי יִצְבֵּא יִתְנַגַּה. פה שְׁעִיתָ מִלְתָּא סַפְתָּ עַל נְבוּכַדְנֶצַּר וְיִמְן אֲנִישָׂא
פְּרִיד וְעֲשִׂיָּא כְּתוּרִין: יֵאבְלוּ מִשְׁלַ שְׁמֵיָא גְשֻׁמָּה יִצְטַעַב עַד דִּי
שְׁעֵרָה בְּנִשְׁרִין רָבָה וְטַפְרָהּ קְצַפְרִין [ומן אנשא - מן אנשים יגרשו
אותך, ועם חית השדה יהיה מושבך ויאכילו אותך עשב כמו
הבקר, ושבע השנים יעברו עליך בגזרה זו עד אשר תדע אשר
העליון מושל במלכות אנשים, ולמי אשר יחפוץ יתן אותה. 'בה
שעתא' - בעת ההיא כלתה הדבר לבוא על נבוכדנצר, כי נשתבש
דעתו, ונתגרש מעצמו למקום החיות לשבת עמהם. 'ומן אנשא'
- מעצמו נתגרש מן אנשים אבל עשב בקר, וגופו נתכבס
מטל השמים כי ישב מבלי מחסה. 'עד די' - עד אשר נתגדל
שערו ככנפי נשר, וצפרניו היו ורגליו כצפרני עופות הדורסים, כי
מרום הלחות והלכלוך היו גדלים והולכים. מצודות דוד].

כד. הרמ"ז מנאר שמאחר וכוחה של מצוות הצדקה לשמור על
צלם אדם נלמד ממאמר בריאת האדם, הרי גם אומות העולם
בהיותן צאצאי אדם הראשון יש להן סגולת מצווה הצדקה, וזה
לשונו: נראה דהאי סימא דמאי דפסיק מענין נבוכדנצר, לומר
מאיין נמשך שהועילה לאיש ערל כח הצדקה שלא נצטווה בה,
והשיב שכאן נרמזה סגולת הצדקה, ושעליה אמר ה' 'נעשה אדם'.
מינה נמשך שכל היוצא מאדם שכל היוצא מאדם הראשון אפילו